

**Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň çykdaýlarynyň ykdysady
toparlara bölünişini ulanmak boýunça**

GÖRKEZMELER

Çykdaýylar yzyna gaýdyp gelmeýän döwlet tölegleri hökmünde kesgitlenýär. Çykdaýylar gündelik hem-de düýpli maksatlar üçin, öwezini dolmak görnüşinde, ýagny bir zadyň ýerine tölenen, mysal üçin harytlary we hyzmatlary satyn almak görnüşinde hem, öwezi dolunylmaýan görnüşde-de bolup biler. Karz bermek we döwlet bergisini üzmek hem çykdaýylara goşulandyr.

Döwlet býujetiniň çykdaýlarynyň ykdysady toparlara bölünişi ýurduň içinde hem-de beýleki ýurtlar bilen özara gatnaşyklarda döwletiň wezipeleriniň ýerine ýetirilmegine kömek edýän maliýe amallarynyň görnüşlerini görkezýär. Maliýe amallarynyň esasy toparlaryna işçilere we gullukçylara zähmet hakyny tölemek, harytlary we hyzmatlary satyn almak, göterimleri tölemek, geçirme tölegleri degişlidir. Karz bermek we döwlet bergisini üzmek hem maliýe amallarynyň görnüşidir.

Şu toparlara bölünüşde toparlara bölünüş derejesiniň 3 derejesi kabul edilendir - esasy topar, topar we kiçi topar.

Gündelik çykdaýylar öwezi dolunýan tölegleri, şeýle hem ony alýanlar tarapyndan esasy maýany satyn almak we öz maliýe maýasyny artdyrmak üçin ulanylyp bilinmejek, öwezi dolunmaýan tölegleri öz içine alýar.

I. GÜNDELİK ÇYKDAJYLAR (1000) böleginde 3 esasy topar bar, olar:

1. Harytlar we hyzmatlar üçin çykdaýylar (1100)
2. Göterimleri tölemek (1200)
3. Ýardamlar (subsidiýalar) we gündelik geçirmeler (transfertler) (1300)

Düýpli çykdaýylar esasy maýany, baş ugur ýa-da adatdan daşary ýagdaýlar üçin ätiýaçlyklary, ýerler, maddy däl aktiwleri satyn almak üçin çykdaýylardan, şeýle hem düýpli geçirmelerden ybaratdyr.

II. DÜÝPLI ÇYKDAJYLAR (2000) böleginde 4 esasy topar bar, olar:

4. Esasy gaznalara düýpli maýa goýumlary (2400)
5. Döwlet gurlaryny we ätiýaçlyklaryny döretmek (2500)
6. Ýer we maddy däl aktiwleri satyn almak (2600)
7. Ýurduň içindäki düýpli geçirmeler (2700)

III. KARZ BERMEK (3000) böleginde berlen karzlar görkezilýär, onda 1 sany esasy topar bar:

8. İçerki we daşarky karzlary bermek (3800)

IV. DÖWLET BERGISINI ÜZMEK (4000) böleginde içerki we daşarky bergileriň üzlüşi görkezilýär, onda 1sany esasy topar bar:

9. Berginiň esasy möçberini tölemek.

Her bir esasy topar birnäçe toparlara bölünýär. Mysal üçin, 1-nji “Harytlar we hyzmatlar üçin çykdaýylar” (1100) esasy toparda:

- 1.1. Döwlet gullukçylarynyň zähmet haky (1110)
- 1.2. Zähmet hakyna hasaplap ýazmak (1120)
- 1.3. Üpjünçilik serişdelerini we çykdaýy enjamlaryny satyn almak (1130)
- 1.4. Iş sapar çykdaýylary (1140)
- 1.5. Ulag hyzmatlarynyň tölegleri (1150)
- 1.6. Aragatnaşyk hyzmatlarynyň tölegleri (1160)
- 1.7. Jemagat hyzmatlarynyň tölegleri (1170)
- 1.8. Harytlary satyn almak we edilen hyzmatlar üçin beýleki gündelik çykdaýylar (1180)
- 1.9. Goranmak we içeri işler edaralarynyň beýleki gündelik çykdaýylary (1190)

Her bir topar öz gezeginde kiçi toparlara bölünýär. Mysal üçin, 1.1.-nji “Döwlet gullukçylarynyň zähmet haky” (1110) toparynda:

- 1.1.1. Raýat gullukçylarynyň esasy zähmet haklary (zähmet hakyna goşulýan tölegleri goşmak bilen) (1111)
- 1.1.2. Raýat gullukçylarynyň goşmaça zähmet haky (1112)
- 1.1.3. Wezipe sanawyndan daşary işgärleriň zähmet haky (1113)
- 1.1.4. Harby gullukçylaryň pul üpjünçiliginiň we içeri işler edaralarynyň yönekey we ýolbaşçy işgär düzüminiň zähmet hakynyň esasy görnüşleri (1114)
- 1.1.5. Harby gullukçylaryň pul üpjünçiliginiň we içeri işler edaralarynyň yönekey we ýolbaşçy işgär düzüminiň zähmet hakynyň goşmaça görnüşleri (1115)
- 1.1.6. Döredijilik işgärleriniň galam haklary (1116)
- 1.1.7. Bäsleşik tematikasy boýunça zähmet haky (1117)

1000 I. GÜNDELİK ÇYKDAJYLAR

Çykdaýylaryň bu bölegi şu aşakdakylary öz içine alýar:

- harytlaryň we hyzmatlaryň öwezi dolunýan tölegi (düýpli emläk ýa-da önümçilikde peýdalanylýan harytlaryň we hyzmatlaryň töleginden başga);
- islendik maksatlar üçin peýdalanylýan, öwezi dolunmaýan tölegler (düýpli emlägi satyn almakdan ýa-da düýpli emlägiň ýok bolandygy ýa-da zaýalanandygy üçin öwezini dolmalardan ýa-da ýardamlary (subsidiýalary) alýanlaryň maliýe maýasynyň artmagyndan başga).

1100 I. HARYTLAR WE HYZMATLAR ÜÇIN ÇYKDAJYLAR

Bu esasy topara harytlar we hyzmatlar üçin zähmet haky görnüşindäki hem-de harytlary we hyzmatlary gönüden-göni satyn almak görnüşindäki ähli döwlet çykdaýylary degişlidir.

1110 1.1. Döwlet gullukçylarynyň zähmet haky

Bu topara işgärlere olaryň hyzmatlary üçin diňe pul görnüşinde, salgytlar we işgärleriň meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasy üçin gatançlary we meýletin saglygy goraýyş ätiýaçlandyrmasy tutulmazýandan öň tölenýän tölegler degişlidir. Haryt görnüşündäki tölegler harytlary satyn almaga degişlidir.

Bu topara zähmet hakynyň esasy we goşmaça görnüşleri, wagtyndan artyk işlenendigi, gijeki, dynç we baýramçylyk günlerindäki iş üçin töleg, baýraklaryň ähli görnüşleri, 13-nji zähmet haky, her ýylky zähmet rugsatlarynyň tölegi goşulýar.

Bu topara şu aşakdakylar goşulýar:

▶ döwlet edaralarynyň wezipe sanawdaky işgärleriniň ählisine bellenen wezipe aýlyk haklary, möçberleri we haklar boýunça zähmet hakynyň tölegleri, şeýle hem mugallymlaryň işi üçin sagatlaýyn tölegler. Döwlet dolandyryş edaralarynda zähmet haky gorundan tölenýän ähli tölegler;

▶ zähmet hakyna goşmaça tölegleriň ähli görnüşleri, muňa 1.4. toparda goşmaça haka degişli edilýän, iş saparyna iberilen işgärlere iş sapar çykdaýjalarynyň ýerine tölenýän tölegler girmeýär;

▶ goşmaça zähmet haklaryň ähli görnüşleri, hususan-da, okuw mekdepleriniň mugallymlaryna okuw kabinetlerine, laboratoriyalara müdirlik edendikleri, okuwçylaryň ýazuw işlerini barlandyklary üçin tölegler, atly we wezipe aýlyk haklarynyň arasyndaky tapawut tölegi we beýleki şunuň ýaly tölegler;

▶ edaranyň wezipe sanawynda durmaýan, işleri ýerine ýetirmek üçin ylalaşyk esasynda işe çekilýän adamlaryň zähmet haky, geňeşçileriň zähmetine tölenýän hak;

▶ harby gullukçylaryň pul üpjünçiliginiň we içeri işler edaralarynyň ýönekeý işgärler we başlyklar düzüminiň zähmet hakynyň esasy görnüşleri;

▶ döredijilik işgärleriniň galam haklary;

▶ bäsleşik tematikasy boýunça zähmet haky.

Işgärler gönüden-göni işi ýerine ýetirenlerinde olaryň çykdaýjalarynyň öwezini dolmak, haryt görnüşinde tölenen zähmet haky bu topara däl-de 1.8.4. “Gaýry gündelik çykdaýjalar” kiçi toparyna degişli edilýär.

Maýa goýumlaryň hasabyna ýa-da düýpli abatlaýyş işlerini geçirmek üçin hakyna tutulan işçileriň we gullukçylaryň zähmet haky II-nji (DÜÝPLI ÇYKDAJYLAR) bölekde görkezilmelidir.

1120 1.2. Zähmet hakyna hasaplap ýazmalar

Bu topara 1.1. «Döwlet gullukçylarynyň zähmet haky» toparynda hasaba alynýan döwlet gullukçylarynyň zähmet hakýndan hökmany pensiýa ätiýaçlandyrmasy boýunça pensiýa gatançlary kanunçylykda bellenen möçberde gatançlary tölemek üçin çykdaýjalar degişlidir.

1130 1.3. Üpjünçilik serişdelerini we çykdaýy enjamlaryny satyn almak

Bu topara maddy serişdeleriň ähli görnüşlerini satyn almak degişlidir.

1140 1.4. İş sapar çykdaýjalary

Bu topara iş saparyna iberilen işgärlere anyk çykdaýjalar bilen şertlendirilmedik, (gije-gündizlik çykdaýjalar, ýol harjy, iş sapar çykdaýjalarynyň ýerine zähmet hakyna goşmaça hak) pul serişdelerini tölemek degişlidir.

1184 1.8.4. Gaýry gündelik çykdaýjalar

Bu kiçi topara harytlary we hyzmatlary satyn almak we zatlary we materiallary eltip bermek boýunça 1110-1183, 1185, 1186, 1187, 1190-1198 we 1300 maddalara degişli edilmedik beýleki ähli gündelik çykdaýylar goşulýar.

1200 2. GÖTERIMLERI TÖLEMEK

Bu esasy topara göterim tölegleriniň ähli görnüşleri degişlidir. Göterim tölegleri diýip karz pullaryň peýdalanylandygy üçin töleglere düşünilýär, olar tölenen pursadynda býujetiň çykdaýylarynda görkezilýär. Gymmat kagyrlar boýunça satyn alnan bahasy bilen ýerlenen bahasynyň arasyndaky tapawut göterim hasap edilýär. Berginiň esasy möçberiniň yzyna gaýtarylmagy göterim töleglerine degişli däldir.

1300 3. ÝARDAMLAR (SUBSIDYALAR) WE GÜNDELİK GEÇIRMELER (TRANSFERTLER)

Yzyna gaýtarylmasyz (muzdsuz), gündelik häsiýetli, esasan, maliýe kömegi häsiýetindäki geçirilýän tölegleriň ähli görnüşleri (harytlar we hyzmatlar üçin töleg, göterim tölegi bolup durmaýan we garşylyklaýyn maliýe borçnamalaryny döretmeýän tölegler). Kimiň bähbidine tölenýändigine garamazdan gönüden-göni býujetden serişdeleri alýan şahsy we edara görnüşli tarap bu tölegleri alyjylar diýip hasap edilýär.

1310 3.1. Ýardamlar (kömek pullary)

Kärhanalar ýa-da maliýe edaralary olary alyjylar bolup durýan yzyna gaýtarylmasyz (muzdsyz) gündelik tölegleriň ähli görnüşleri.

1311 3.1.1. Döwlet kärhanalaryna nyrh ýardamlary

Muňa azyk önümleriniň, oba hojalyk çig malynyň, ýangyjyň we önümleriň beýleki görnüşleriniň satyn alyş we hasaplaşyk bahalarynyň arasyndaky tapawudyň öwezini dolmak (bahalardaky tapawudyň öwezini dolmak üçin kömek puly); Hökümetiň ýa-da beýleki döwlet häkimiýeti edarasynyň çözgüdi bilen ýeňillikli möçberlerde döwlet kärhanalaryna berlen karzlaryň göterimleriniň öwezini dolmak (doly ýa-da bölekleyin) we şunuň ýaly beýleki tölegler goşulýar.

1312 3.1.2. Maliýe edaralaryna ýardamlar

Banklara, ätiýaçlandyryş guramalaryna we beýleki maliýe edaralaryna berilýän ýardamyň ähli görnüşleri.

1313 3.1.3. Kärhanalaryň we guramalaryň harytlar satylanda (hyzmatlar edilende) ýüze çykýan ýitgileri

Kärhanalaryň we guramalaryň (eýeçiligiň görnüşine garamazdan) ilata ýa-da beýleki kärhanalara harytlary (hyzmatlary) döwlet ýa-da ýerine ýetiriji häkimiýet edarasynyň çözgüdi bilen kesgitlenen, çykdaýylaryň üstüni ýapmaýan bahalar bilen satylmagynyň netijesinde ýüze çykýan ýitgileri. Muňa hususan-da, harytlary we hyzmatlary özüne düşýän gymmatyndan pes bahadan ýerlemekden çekilýän ýitgileriň üstüni ýapmak, ýaşayyş jaý-jemagat hojalygynyň kärhanalarynyň we guramalarynyň meýilnamalaýyn ýitgileriniň öwezini dolmak we beýleki şunuň ýaly tölegler goşulýar.

1315 3.1.5. Beýleki ýardamlar

3.1.1. – 3.1.4. we 3.1.6. – 3.1.9. kiçi toparlara degişli edilmedik, beýleki kärhanalara berilýän ýardamlaryň ähli görnüşleri.

1316 3.1.6. Abadanlaşdyryş desgalaryny saklamak üçin gündelik kömek pullary

Abadanlaşdyryş desgalaryny saklamak boýunça çykdaýylar, jemagat hojalygy guramalarynyň köçeleri yşyklandyrmak, arassalamak we suwarmak, suw akdyrylýan ulgamy saklamak, olary arassalamak, ýeňil abatlamak boýunça çykdaýylary we beýleki ş.m. çykdaýylar.

1317 3.1.7. Ilaty mugt suw bilen üpjün etmek we lagym suwlaryny mugt akdyrmak bilen baglanyşykly çykdaýylaryň öwezini dolmak üçin kömek pullary

Ilaty mugt agyz suwy bilen üpjün etmek we ilatyň ulanan lagym suwuny mugt akdyrmak bilen baglanyşykly çykdaýylaryň öwezini dolmak üçin "Agyzsuw" kärhanalaryna bölünip berilýän kömek pullary (kompensasiýalar).

1318 3.1.8. Ilata mugt berilýän elektrik energiýasy bilen baglanyşykly çykdaýylaryň öwezini dolmak üçin subsidiýalar

Ilata mugt berilýän elektrik energiýasy bilen baglanyşykly çykdaýylaryň öwezini dolmak üçin subsidiýalar

1319 3.1.9. Däp-dessur hyzmatlarynyň çykdaýylaryny üpjün etmek üçin ýardamlar

Ilata däp-dessur üçin mugt berilýän biz matalaryň tölegi.

1320 3.2. Döwlet dolandyryşynyň beýleki derejelerine gündelik geçirmeler

Kärhanalara töleglerden başga gündelik häsiýetli yzyna gaýtarylmasyz tölegleriň ähli görnüşleri. Umumydöwlet salgytlaryndan geçirmeler; özara hasaplaşyklar boýunça berilýän serişdeler; beýleki býujetlere berilýän (alynýan) kömek pullary.

1330 3.3. Ilata geçirmeler

Bu topar haýsydyr bir garşylyklaýyn borçnamalar bilen şertlendirilmedik ýa-da ilat tarapyndan hyzmat edilmegini göz önünde tutmaýan, ilata gündelik pul töleglerini öz içine alýar. Muňa hususan-da pensiýa üpjünçiligi boýunça tölenýän tölegleriň we kömek pullarynyň ähli görnüşleri, talyplara tölenýän talyp haklarynyň ähli görnüşleri, şeýle hem ýörite orta okuw mekdepleriniň okuwçylaryna, ýokary okuw mekdepleriniň talyplaryna we aspirantlaryna tölenýän baýraklar we birwagtlaýyn kömek pullary, döwlet gullukçylaryna işden çykanlarynda berilýän kömek puly, 62 ýaşan raýatlara berilýän pul sowgady, 8-nji martda bellenilýän Halkara zenanlar günü mynasybetli Türkmenistanyň Prezidentiniň adyndan berilýän pul sowgatlary, Türkmenistanyň Prezidentiniň karary boýunça sylaglamak we baýrak bermek bilen baglanyşykly bir gezeklik tölegler, ilatyň aýratyn gatlaklaryna ýerlenilýän unuň we çöregiň nyrh ratapawudynyň öwezini dolmak üçin raýatlaryň aýratyn toparlaryna berilýän pul tölegleri goşulýar. Ilata geçirmeler kärhanalar, guramalar we edaralar tarapyndan tölenýän, göwrelilik we çaga dogranlygy

boýunça hem-de wagtlaýyn zähmete ukypsyzlyk boýunça kömek pullaryny hem öz içine alýar.

1340 3.4. Daşary ýurtlara gündelik geçirmeler

Daşary ýurtlara geçirilýän ähli öwezi dolynmasyz gündelik tölegler: öwezi dolynmasyz kömek, halkara guramalaryny, şol sanda GDA çäklerindäki guramalaryna gatançlar.

2000 II. DÜÝPLI ÇYKDAJYLAR

Esasy gaznalary, döwlet gorlaryny we ätiýaçlyklaryny artdyrmak, ýerleri we maddy däl aktiwleri satyn almak, şeýle hem olary alýanlara öz esasy gaznalaryny artdyrmaga, esasy gaznalarynyň zaýalanmagyndan çeken ýitgileriniň öwezini dolmaga ýa-da öz maliýe maýasyny artdyrmaga mümkinçilik berýän yzyna gaýtarylmasyz tölegler.

2400 4. ESASY GAZNALARA DÜÝPLI MAÝA GOÝUMLARY

Býujet edaralarynyň esasy önümçilik we önümçilik däl gaznalarynyň artmagyna ýardam edýän çykdajlaryň ähli görnüşleri.

2410 4.1. Düýpli gurluşyk

Býujet edaralarynyň jaýlarynyň we desgalarynyň ähli görnüşleriniň gurluşygy – jemagat desgalarynyň, medeni-durmuş maksatly desgalaryň, saglygy goraýyş, bilim we durmuş goragy edaralaryň desgalarynyň, döwlet dolandyryş ulgamynyň jaýlarynyň we desgalarynyň we býujet edaralarynyň beýleki desgalarynyň gurluşygy, durkunyň täzelenmegi, giňeldilmegi we abadanlaşdyrylmagy üçin çykdajylar.

2420 4.2. Düýpli abatlaýyş

Desgalaryň durkunyň täzelenmegini, giňeldilmegini we abadanlaşdyrylmagyny goşmak bilen, jemagat desgalaryny, medeni-durmuş maksatly desgalary, saglygy goraýyş, bilim we durmuş goragy edaralaryň desgalaryny düýpli abatlamak, şeýle hem jemagat-durmuş kärhanalaryny, çagalary bejeriş edaralaryny, mekdepleri we beýleki okuw jaýlaryny gazlaşdyrmak boýunça çykdajylar, şeýle hem edara ediş jaýlaryny, desgalary we beýleki býujet edaralaryny düýpli abatlamak üçin çykdajylar.

2500 5. DÖWLET GORLARYNY WE ÄTIÝAÇLYKLARYNY DÖRETMEK

Döwlet gorlarynyň we ätiýaçlyklarynyň ähli görnüşlerini döretmek, täzelemek we üstüni ýetirmek üçin çykdajylar.

2510 5.1. Döwlet gorlary we ätiýaçlyklary üçin haryt-maddy gymmatlyklary satyn almak

Döwlet ätiýaçlygy üçin gymmat bahaly metallary we daşlary, döwlet maddy ätiýaçlygy üçin dürli görnüşli haryt-maddy gymmatlyklary (merkezde saklamak we döwlet kärhanalarynda saklamak) satyn almak üçin çykdaýjylar.

2520 5.2. Gaýry ätiýaçlyklary we ätiýaçlyk serişdelerini satyn almak

Daşary ýurt pulundaky ätiýaçlyklaryň üstüni ýetirmek, gaýry ätiýaçlyk serişdelerini döretmek üçin çykdaýjylar.

2600 6. ÝER WE MADDY DÄL AKTIWLERI SATYN ALMAK

Ýer böleklerini eýeçilige satyn almak, şeýle hem maddy däl aktiwleri satyn almak we olaryň üstüni ýetirmek, drama, saz we çeper eserleri, oýlap tapyş we açyşlar üçin patentleri, ygtyýarnamalary, awtorlyk hukuklaryny, arhiw resminamalaryny we ş.m. satyn almak üçin çykdaýjylar.

2700 7. ÝURDUŇ IÇINDÄKI DÜÝPLI GEÇIRMELER

Bu topara garşylyklaýyn maliýe talaplaryny döretmeýän we üzmeýän, ýardam alýanlaryň emlägini ýa-da maliýe maýasyny artdyrmaga mümkinçilik berýän yzyna gaýtarylmasyz býujet tölegleriniň ählisi goşulýar. Hususan-da, kärhanalaryň we guramalaryň esasyk maýasyna gatançlar, düýpli goýumlary ýa-da düýpli abatlaýyşy maliýeleşdirmek üçin berilýän serişdeler, kärhanalaryň geçen ýyllardaky ýitgileriniň üstüni ýapmak, esasy gaznalaryň tebigy betbagtçylyklar sebäpli ýitgileriniň öwezini dolmak, banklar tarapyndan kärhanalara we ilata berlen karzlaryň esasy möçberini býujetiň hasabyna öwezini dolmak we ş.m. goşulýar.

Geçirmeler belli bir häsiýete eýe bolmasa ýa-da köp maksatly häsiýetde bolsa, onda ol «gündelik geçirmeler» hökmünde görkezilýär.

2720 7.2. Döwlet kärhanalaryna düýpli geçirmeler

Halk hojalygyna düýpli goýumlaryň çäklerinde önümçilik desgalaryny gurmak, şeýle hem edara tabynlygyndaky kärhanalaryň önümçilik desgalaryny (önümçilik maksatly jaýlaryň we desgalaryň ähli görnüşlerini we ykdysady işi üpjün edýän kömekçi desgalary) düýpli abatlamak üçin çykdaýjylar.

3000 III. KARZ BERMEK

Bu topar döwlet edaralarynyň beýleki taraplara bildirilýän maliýe talaplaryny artdyryýan ýa-da döwlet edaralarynyň paýnamalary satyn almak, esasyk maýany emele getirmäge gatnaşmak, paý gatançlaryny geçirmek we ş.m. ýollar bilen kärhanalaryň emlägine gatnaşygyny artdyryýan býujet töleglerini öz içine alýar.

Bergini tölemäge ukyby bolmadyk taraplara berlen karzlaryň kepillendiriji ýa-da olary ätiýaçlandyryjy hökmünde býujetden tölenen pul möçberleri hem muňa degişlidir.

4000 IV. DÖWLET BERGISINI ÜZMEK

Bu ýerde berginiň esasy möçberiniň tölegleri topara bölünýär. Býujet ýetmezçiliginiň üstüni ýapmak üçin Türkmenistanyň Merkezi bankyndan alnan karzlar boýunça bergini, döwletiň beýleki gysga, orta we uzak möhletli karzlaryny, şeýle hem halkara banklarynyň, daşary döwletleriniň hökümetleriniň karzlaryny we üpjün edijiler tarapyndan harytlaryň satyn alynmagy üçin berlen karzlary üzme.